

ЛАСКАВО ПРОСИМО У СВІТ, ЯКИЙ СТВОРИЛИ ПОЛІТТЕХНОЛОГИ

Peter Pomerantsev. *Nothing is True and Everything is Possible: The Surreal Heart of the New Russia*. New York: Public Affairs 2014. 241 p.

«Я думав, що політика – це нудно. Я тільки не знав, що вони застосовують ті самі методи, що й ми», – говорить герой книжки Пітера Померанцева, колишній гангстер, який режисує фільм про себе самого. Політики навмисне поводяться, як бандити – бандитів поважають. У новій Росії необов'язково бути собою, тим паче – якщо можна вибрати кращу роль.

Перша книжка Пітера Померанцева, «Nothing is True and Everything is Possible», – це низка великих планів. Всі герої – реальні, всі історії трапились насправді. З кожним із них автор зіткнувся як журналіст, коли працював у Москві з 2001 по 2010 рік. Їх поєднує те, що це все – «не ті» історії. Недостатньо позитивні для розважального ТБ. Надто політичні – для соціального. Утім, Померанцев об'єднав їх у насичений об'ємний сюжет, який відтворює модель сучасної російської реальності. Зміна ролей тут стосується не тільки політики: від шкіл, де дівчат навчають «полювати» на мільйонерів, до міліціонерів-перевертнів і журналістів, які доносять «російську точку зору» – всі залучені до конструювання іншої реальності.

Навіть у найсучаснішій і технологічній компанії є непримітні двері, за якими «чорну» бухгалтерію ховають від податківців-перевіряльників. Які, звісно ж, знають про ці двері. Але це – в реальному житті, а вигадана реальність вимагає дотримуватись сценарію. «Кожна роль, поза і рядок діалогу відтворюють ритуал законності. Цей ритуал проводять щодня, у кожній середній компанії, кожному ресторані, модельному агентстві й піар-компанії по всій країні».

Російська реальність – це реаліті-шоу зі сценарієм, який написали політтехнологи. І не біда, що реаліті-шоу, за визначенням, не мають сценарію. Підміна понять тут стає нормою, і не тільки в таких дрібницях. «Це не перехідна країна, а щось на зразок постмодерної диктатури, яка використовує мову й інституції демократичного капіталізму для авторитарних цілей», – підсумовує автор.

Навіть захоплення заручників у театрі на Дубровці перетворюється на реаліті-шоу. Терористи запрошують до захопленої будівлі журналістів, тоді як зовсім неподалік продають гот-доги, а міліціонери фліртують з дівчатками-підлітками. Цілком логічно, що телебачення у цьому викривленому світі не може показувати правди – її не існує. Єдине справжнє реаліті-шоу, зняте не за сценарієм, виявилось незатребуваним – глядачі не повірили, що в ньому показують правду.

Все навколо ілюзія, все – піар. Хто не погоджується з цим – вартий лише співчуття. Хто випав із гри, навряд чи зможе довести, що правда на їхньому боці. Якщо знадобиться, то суд змінить і закони природи не на їхню користь. «Чорне – це біле, а біле – чорне. Реальності не існує. Реальність – це що завгодно, що так називають».

Закони, правозахисники, звернення до преси – все безсилне. Є лише один шанс вирватися з «матриці» – якщо вона дасть збій. Конкуренція між відомствами і політиками деколи рятує долі окремих людей.

Автор веде читача далі, і викривлення реальності посилюється. Тут – тоталітарні секти, які підштовхують до самогубства; екстрасенси; гірські поселення послідовників самопроголошеного «Ісуса». І як апофеоз – віра в месіанство Росії, яку вміло підхопив і використав головний політтехнолог країни Владислав Сурков. Разом із православними байкерами, культом Сталіна і Великої вітчизняної війни вона органічно вливається в «російське реаліті-шоу» – і коло замикається.

Це подвійне життя, між грою і реальністю, автор порівнює з божевіллям: «це – суспільство, в якому ми живемо [диктатура]», але ми просто граємось у неї (можемо жартувати про це), але граємось серйозно (робимо гроші, граючись, і нікому не дозволимо змінити правил)».

І все ж таки Померанцев намагається знайти в новій Росії щось справжнє. І знаходить, хоч і небагато. Це групка активістів, які прагнуть зберегти залишки давньої Москви. Декілька барів на Нікітському бульварі, які зберегли давні дисидентські традиції. Абсурдизовані художні «монстрації» творчої молоді.

Біда в тому, що їм навряд чи знайдеться місце в «новій Росії». «Для багатьох у 1970-ті єдиним виходом була в'язниця чи еміграція. І подекуди так є досі». Не знаходить його і сам автор – він повертається до Лондона.

Можливо, з одного боку, історії героїв будуть відкриттям для західного читача, але навряд чи для українського. Надто вже знайомими виглядають і корупційні схеми, і несправедливість правосуддя, а ще вчора були актуальні безправність і підміна реальності в ЗМІ. З другого боку – частково в цьому і цінність книжки, яка дає читачеві змогу проводити паралелі й бачити, хай гіпертрофоване, відображення хвороб свого суспільства. Адже врешті-решт британським каналам стали так само нецікавими історії без щасливого закінчення.

Український переклад книжки «Nothing is True and Everything is Possible» («Нічого правдивого і все можливе») побачить світ у серпні 2015 р. у видавництві Українського католицького університету в серії «Бібліотека Школи журналістики і медіакомунікацій УКУ».

Євгенія Резніченко